

Tomislav Matić, *Bishop John Vitez and early Renaissance Central Europe. The humanist kingmaker, Leeds: ARC humanities Press, 2022, 237 stranica*

Knjiga *Bishop John Vitez and early Renaissance Central Europe. The humanist kingmaker* prevedena je i prilagođena doktorska disertacija Tomislava Matića koja je pod naslovom „Ivan Vitez od Sredne – prelat i humanist 15. stoljeća“ obranjena 2017. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. Borislava Grgina i prof. dr. sc. Nenada Ivića. Navedeno djelo ima 237 stranica, a osim popisa ilustracija i zahvala na početku te zaključka, izbora bibliografije i indeksa na kraju, sadržava sedam glavnih poglavlja koja su podijeljena u više manjih potpoglavlja koja smisljeno zaokružuju manju temu ili razdoblje u životu Ivana Viteza unutar šire teme razmatranja. Središnja i najobimnija poglavlja *Instruments of Power* i *In High Places* dijakronijski prate Vitezov politički uspon te diplomatsku i političku aktivnost, dok preostala poglavlja donose uvid u Vitezovu izobrazbu, ali i crkvenu, kulturnu, znanstvenu i društvenu djelatnost.

U poglavlju *Introduction* (1-16) Matić pruža uvid u dosadašnja historiografska istraživanja koja su se bavila Vitezom te objašnjava kojih se metodoloških uzusa pridržavao prilikom nastanka ovoga djela. U potpoglavlju *Vitez's Identity and Family Background* (5-16) ukratko je razloženo podrijetlo, povijest, identitet i društveni status obitelji Sredna, pri čemu je istaknuta njihova pripadnost srednjovjekovnom slavonskom plemstvu.

U poglavlju *Instruments of Power* (17-69) opisana je Vitezova notarska, politička i diplomatska djelatnost počevši od njegova prvoga spomena kao notara u ugarskoj kancelariji kralja Sigismunda 1537., a zaključno sa smrću kralja Ladislava V. 1457., kojemu je služio kao tajni savjetnik. Nakon uvodnog razmatranja Vitezova uspona od notara, preko kustosa zagrebačkog Kaptola do

protonotara na dvoru kralja Alberta Habsburga, u potpoglavlju *The King's Reward* (23-29) opisuje se Vitezovo djelovanje prilikom izbora Vladislava I. Jagelovića za ugarskog kralja te njegovo presudno povezivanje s varadinskim biskupom Ivanom De Dominisom, a potom i njegov izbor za prepošta varadinskog Kaptola. U potpoglavlju *Hunyadi's Attendant* (29-36) Matić je opisao turbulentno razdoblje u povijesti Ugarskog Kraljevstva koji je uslijedio nakon pogibije kralja Vladislava I. u bitci kod Varne 1444. godine, a koji je rezultirao dolaskom malodobnog Ladislava V. na prijestolje, izborom Ivana Hunyadija za guvernera Kraljevstva, izborom Ivana Viteza za varadinskog biskupa te njegovom diplomatskom, notarskom i političkom aktivnošću u službi Ivana Hunyadija – najmoćnijeg magnata Ugarskog Kraljevstva. U potpoglavlju *The Sword and the Croiser* (37-40) propituje se je li i u kojoj mjeri Ivan Vitez od Sredne sudjelovao u vojnim križarskim pohodima guvernera Hunyadija, dok potpoglavlje *The Governor and his Bishops* (40-43) opisuje poslove i načine na koje je Vitez služio Hunyadiju, između ostalog, i kao glavna poveznica s utjecajnim crkvenim krugovima. U potpoglavlju *The Privy Chancellor* (43-46) Matić je opisao okolnosti emancipacije kralja Ladislava V. od skrbnništva cara Fridrika III. te Vitezovo umješno djelovanje zahvaljujući kojemu se izborio za titulu kraljeva tajnog savjetnika. Autor je u potpoglavlju *At the Court of the III – Fated King* (46-55) opisao načine i okolnosti Vitezova djelovanja na dvoru Ladislava V. Razloženi su načini njegovog uspješnog umrežavanja, stjecanja sve veće moći i utjecaja; opisan je Vitezov uspon do jednog od najmoćnijih osoba kraljeve birokracije po selidbi dvora u Prag, kao i njegovo balansiranje između političkih interesa kralja, Kraljevstva i Ivana Hunyadija kojemu je dugovao velik dio svojega uspona. Matić je u potpoglavlju *The Manifest Menace* (55-62) nastavio opisivati Vitezovu djelatnost na dvoru i njegovo sve zahtjevnije balansiranje između različitih interesa u

svjetlu dominacije Hunyadijevog protivnika Ulricha Celjskog na kraljevskom dvoru i u svjetlu organizacije križarske bojne koja je rezultirala uspješnom obranom Beograda pod vodstvom Ivana Hunyadija 1456. godine. Potpoglavljem *To the Dungeon and Back* (62-69) zaokružen je narativ o političkom i diplomatskom usponu Ivana Viteza. U navedenom potpoglavlju opisano je djelovanje varadinskog biskupa i kraljevog tajnog savjetnika nakon iznenadne smrti Ivana Hunyadija; propitano je njegovo sudjelovanje u uroti u kojoj je ubijen Ulrich Celjski; opisane su okolnosti njegovog utamničenja sa sinovima Ivana Hunyadija, a zatim njegovo oslobođenje te iznenadna smrt Ladislava V.

U poglavlju *A Turbulent Priest* (71-89) razmatrane su Vitezove biskupske dužnosti i djelatnost počevši s opisom kolopleta zbivanja slijedom kojih je postao varadinski biskup. U potpoglavlju *Being a Great Lord* (74-80) analizira se Vitezova uloga kao upravitelja vlastite dijeceze te njegova pozicija i djelovanje unutar okvira ugarske Crkve, dok se u poglavlju *All the Bishop's Men* (81-87) donose kratke biografije Vitezovih najbližih suradnika te zaključuje da je oko sebe okupljao školovane pojedince slične pozadine i podrijetla kojega je i sam bio. Potpoglavlje *Vitez and Ordea Cathedral* (87-89) donosi vijesti o biskupovim zahvatima na obnovi katedrale u Varadinu.

A Patron of the Arts (91-124) donosi presjek najvažnijih spoznaja o Vitezovu intelektualnom životu, njegovoj izobrazbi, humanističkom pedigreu i djelovanju. Matić je u potpoglavlju *Studying in Vienna* (91-100) opisao Vitezovu izobrazbu u Beču te je poliperspektivno razložio utjecaje obrazovanja na njegovu buduću intelektualnu, crkvenu, društvenu i političku djelatnost. Istom metodom autor se poslužio u sljedećem potpoglavlju *Apostles of Humanism* (101-106) u kojemu je naveo moguće okolnosti i osobe posredstvom kojih se Vitez upoznao s dosezima humanizma. Slično kao u potpoglavlju

All the Bishop's Men potpoglavlje *Collecting Protégés* (107-113) donosi mrežu studenata i intelektualaca čiju je izobrazbu financirao i čije je djelovanje protežirao biskup Vitez. U potpoglavlju *Collecting Books* (113-120) opisuje se proces skupljanja knjiga, njihova važnost te konkretni naslovi i izdanja za koja postoje dokazi da su bili dio Vitezove knjižnice. Potpoglavlje je opremljeno i fotografijom Vitezova primjerka Livijeve *Povijesti* na kojemu je istaknut njegov grb. U posljednjem potpoglavlju četvrtoga poglavlja *An Ardent Astrologer* (120-124) Matić je opisao Vitezovu naklonjenost astronomskim i astrološkim znanjima te njegovu vezu s najutjecajnijim intelektualcima svoga vremena specijaliziranima u tom području.

Poglavlje *In high Places* (125-181) tematizira Vitezovu političku i diplomatsku djelatnost od smrti kralja Ladislava V. 1457. do Vitezove smrti 1472. Potpoglavlje *Behid Matthias's Throne* (125-131) opisuje situaciju vakuuma moći unutar Ugarskog Kraljevstva koje je uslijedilo nakon smrti Ladislava V. iz perspektive Ivana Viteza od Sredne te njegove diplomatske i političke akcije koje su bile od presudne važnosti za dolazak jedinog nasljednika Ivana Hunyadija – Matije na ugarsko prijestolje. U potpoglavlju *A Man of Peace* (131-142) Matić je opisao vrlo složenu vanjskopolitičku situaciju u kojoj se nalazilo Ugarsko Kraljevstvo na izmaku 1450-ih i na početku 1460-ih godina uslijed višedesetljetnih sukoba sa Svetim Rimskim Carstvom, kolopleta zbivanja pokrenutih utrakvističkim pokretom u Češkom Kraljevstvu te sve jačeg pritiska Osmanlija na jugoistočne europske vazalske države Ugarskog Kraljevstva. Na razmeđu istih vanjskopolitičkih zbivanja kao i unutrašnjih nemira, opisano je djelovanje Ivana Viteza kao visokopozicioniranog predstavnika Dvora koji je u navedenim sporovima uvijek težio ka kompromisu i miru, čak i kad je time izravno proturječio kraljevoj volji, kao na primjer prilikom postizanja mirovnog sporazuma s carem Fridrikom III. 1462. godine. Autor je u potpoglavlju *Half a Chancellor* (142-150) opisao

vojnu kampanju koju je kralj Matija predvodio nakon pada Bosanskog Kraljevstva pod osmansku vlast te zahlađenje odnosa između kralja i Ivana Viteza koje je uslijedilo nakon kraljevske krunidbe kad je kralj Vitezovu moć balansirao davanjem sve većih časti i sve više zaduženja kalačkom nadbiskupu Stjepanu Váradiju. Ovo potpoglavlje na stranicama 144 i 145 upotpunjeno je fotografijom materijalnih ostataka krunidbene bazilike u Stolnom Biogradu. U potpoglavlju *Creeping towards War* (150-160) nastavlja se opisivati vanjskopolitička zbivanja, pregovori i silnice koji su, unatoč nastojanjima biskupa Viteza koji je bio široko prepoznat kao zagovornik mirovnog rješenja, doveli do pokretanja križarske bojne protiv Češkog Kraljevstva 1468. godine. *The Bohemian Crusade* (160-167) potpoglavlje je u kojemu se opisuje križarska bojna pokrenuta protiv Češkoga Kraljevstva, novi pritisci Osmanlija na Ugarsko Kraljevstvo i važna, ali više ne najvažnija uloga Ivana Viteza u ugarskoj diplomaciji toga vremena. Potpoglavlje *The End of the Tether* (167-177) Matić je posvetio opisu političke situacije u Ugarskom Kraljevstvu nakon što je kralj Matija naprasno napustio mirovne pregovore u Beču 1470. zbog čega je došlo do potpunog razlaza između Vitezove i Matijine politike. Autor se u ovom poglavlju u velikoj mjeri posvetio razjašnjavanju u kojoj je mjeri Vitez bio nezadovoljan, a u kojoj mjeri pobunjenik protiv Matijine vlasti. Posljednje potpoglavlje petoga poglavlja pod naslovom *Come, Sweet Death* (177-181) razlaže okolnosti pod kojima su Ivan Vitez i njegovi suradnici utamničeni pod optužbom da su počinili izdaju, nakon čega su pušteni, a Vitez ubrzo nakon toga umire.

A *Petulant Prelate* (183-198) poglavlje je u kojem se raspravlja o crkvenom djelovanju biskupa Viteza za vrijeme vladavine Matije Korvina. U potpoglavlju *The Threat of Transfer* (183-190) autor je razložio okolnosti uslijed kojih se kralj Matija odlučio pokrenuti postupak premještanja biskupa Viteza s varadinske na zagrebačku biskupsku stolicu 1462. protiv čega se biskup uspješno izbo-

rio. Drugo i posljednje potpoglavlje šestog poglavlja *Primate od Hungary* (190-198) u fokusu ima imenovanje Ivana Viteza ostrogonskim nadbiskupom i primatom Ugarske te razlaže način njegova upravljanja Crkvom u Ugarskoj.

Posljednje poglavlje *The Light of Pannonia* (199-216) u trima potpoglavljima tematski je posvećeno intelektualnom i kulturnom djelovanju Ivana Viteza od Sredne u kasnijoj fazi njegova života. Matić je u potpoglavlju *The Network Expands* (199-208) na temelju knjiga koje je Vitez čitao opisao društvene i intelektualne veze koje je uspostavljao i ideje kojima se bavio. Potpoglavlje je na stranici 205 oplemenjeno fotografijom naslovnice prijepisa Plautovih komedija na kojoj se vidi Vitezov naslikani grb. U potpoglavlju *Astronomers, Astrologers, and the University of Bratislava* (208-212) načinjen je presjek Vitezove uključenosti u djela najistaknutijih europskih astrologa i astronoma te su prikazani njegovi napori koji su rezultirali osnivanjem sveučilišta u Bratislavi. U posljednjem potpoglavlju *The Fame Lives On?* (212-216) raspravlja se o Vitezovoj kulturnoj i mecenatskoj djelatnosti u posljednjoj fazi njegova života.

Matić je u poglavlju *Conclusion* (217-219) sažeo najvažnija zapažanja o Vitezovu životu s naglaskom na one aspekte koji se mogu smatrati historiografskim doprinosom ovoga djela. Autor je zaključno istaknuo da je najvažniji historiografski doprinos njegove knjige oprimjerenje metode uz pomoć koje se ponovnim čitanjem u historiografiji već puno puta analiziranih izvora može doći do novih spoznaja.

Autor naposljetku donosi *Select Bibliography* (221-228) koja se sastoji od potpoglavlja: *Abbreviations and Acronyms* (221), *Primary Sources* (222-223) te *Recommended Reading and Frequently Cited Works* (223-228). Posljednje poglavlje *Indices* (229 - 237) sabire *Index rerum* (229), *Index locorum* (230- 232) te *Index personarum* (232-237).

Objavljivanje Matičeve knjige *Bishop John Vitez and early Renaissance Central Europe*.

The humanist kingmaker veliko je ostvarenje, kako za samoga autora, tako i za hrvatsku, ali i mađarsku historiografiju. Objavljivanjem ovog zapaženog djela na engleskom jeziku omogućuje se njegova široka međunarodna čitanost što je vrlo važno za ovo djelo u kojem je autor uspješno prikazao Ivana Viteza u širem kontekstu, odnosno kao osobu koja je svojim djelovanjem nadilazila okvire srednjovjekovnog Ugarskog Kraljevstva u 15. stoljeću. Osim međunarodne upoznatosti s djelovanjem ovoga istaknutog biskupa, političara i diplomata kao i s poviješću Ugarskog Kraljevstva općenito, doprinos ovoga djela je i metodološki vrlo uspješan primjer suvremenog sveobuhvatnog, multidisciplinarnog pristupa pisanju povijesti značajne povijesne ličnosti kakva je bio Ivan Vitez.

Jakov Blagojević

Rudolf Barišić, *Od Pečuha do Fojnice – Korespondencija fra Bone Perišića*, Zagreb; Fojnica: Hrvatski institut za povijest; Franjevački samostan Duha Svetoga, 2023, 413 stranica

Knjiga *Od Pečuha do Fojnice – Korespondencija fra Bone Perišića* autora Rudolfa Barišića objavljena je u suizdavaštvu Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu i Franjevačkog samostana Duha Svetoga u Fojnici. Ovaj naslov tematski se nadovezuje na prethodnu knjigu *Bosanski Ugri – institucionalna povijest franjevačkog školovanja 1785. – 1849.* Sačuvana korespondencija ne samo da pruža podatke za biografsku skicu fra Bone Perišića i klerika čija je pisma sačuvao, nego služi i kao primjer svakodnevnog života bosanskog klerika na studiju u Ugarskoj.

Knjiga započinje *Predgovorom* (9-12) u kojem autor objašnjava kako je došlo do nastanka djela te navodi redakcijsku logiku za priređivanje knjige i dužne zahvale. U *Prologu* (13-18) svojevrsna autorova *licentia poetica* na prvi pogled iznenađuje sadržajem

– piše o latinskim poslovicama i karakterizaciji rimskih pisaca. Čitatelj će na kraju ipak lako povezati kako je poput klasičnih autora, posebice Cicerona, i fra Bono Perišić imao određenu svijest o historijskoj memoriji, koja ga je, ironično, zaobišla do objavljivanja ove knjige. Poglavlje *Uvod – pisac i njegovo djelo* (19-34) objašnjava kako je fra Bono Perišić, odnosno „bosanski Ciceron“, svjesno čuvao vlastitu korespondenciju i radio prijepise za vrijeme studija u Pečuhu. Autor ovdje jasno zadaje dvije glavne zadaće svog djela: prva je objaviti sačuvanu i dostupnu korespondenciju, a druga kontekstualizirati ju, opisati, analizirati teme koje se otvaraju te postaviti temelje za daljnja istraživanja njegove rukopisne ostavštine. Uvod nudi i kratku Perišićevu biografiju i popis poznatih rukopisa, a posebno je istaknuta problematika Perišićeva statusa u historijskoj memoriji provincije uzimajući u obzir činjenicu da su brojna pisma znamenitijim ličnostima Bosne Srebrene (Jukiću, Šunjiću i Vujičiću) izlučena iz Perišićeve ostavštine, a propašću njihove ostavštine propala su i brojna Perišićeva pisma.

U poglavlju *Adresati i vrijeme – kontekst nastanka* (35-50) autor ističe da je Perišić vrlo rano, pod mentorstvom fra Mate Krstićevića, bio poučen o važnosti čuvanja pisama, kao i pisanju na latinskom jeziku. Ovdje se analizira učestalost sačuvane korespondencije za vrijeme boravka u Pečuhu, adresati, kao i glavne teme pisama – traženje novčane pomoći, informiranje o stanju u provinciji te razmjena iskustava po pitanjima smještaja, školovanja i svakodnevice. Autor zaključuje da je tijekom studija Perišić održavao primarne pismovne veze s Bosnom: ponajviše mentorom Krstićevićem, ali i klericima fojničkog samostana s kojima je Perišić proveo novicijat te starijim franjevcima koje je upoznao tijekom boravka u Fojnici. Međutim, stabilnost Perišićeva boravišta u Pečuhu omogućila je stvaranje bliskijih veza i s nekolicinom ugarskih kolega. Zbog najveće očuvanosti korespondencije za vrijeme studija (oko tri četvrtine) prikazan je graf broja